

УДК 338.43:338.515

**ТЕНДЕНЦІЇ ДИНАМІКИ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ВИРОБНИЦТВА
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ
НА СПРЯМОВАНІСТЬ ТА ІНТЕНСИВНІСТЬ ЙОГО РОЗВИТКУ**

І. Гаука, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Рентабельність виробництва продукції належить до узагальнюючих показників ефективності використання виробничих ресурсів. З іншого боку, такий показник відображає економічний інтерес товаровиробників стосовно певного асортиментного набору видів продукції та обсягу їх виробництва. Якщо в довгостроковому періоді певний вид продукції є низькорентабельний або збитковий, то товаровиробники зазвичай відмовлятимуться від виробництва, незважаючи на значні втрати, які вони братимуть на себе у зв'язку з його ліквідацією. Якщо ж виробництво певного виду продукції забезпечує високий рівень рентабельності, то воно привертає інвестиції, які згодом спричинюють зростання його обсягів. Отже, в довгостроковому періоді спрямованість і темпи динаміки виробництва певних видів продукції залежні від рівня його прибутковості (збитковості). Зважаючи на цю обставину, дослідження впливу рівня рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції на спрямованість і темпи його динаміки дасть змогу встановити необхідні умови для подальшого динамічного розвитку виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу різних аспектів теорії та практики оцінки рентабельності виробництва аграрної продукції приділена увага в наукових працях В. Андрійчука, П. Гайдуцького, І. Лукінова, В. Месель-Веселяка, В. Онегіної, П. Саблука, Г. Черевка та інших учених. Останнім часом у наукових публікаціях рентабельність виробництва аграрної продукції розглядають у контексті використання цього показника в механізмі державної підтримки цін виробників аграрної продукції [8, с. 3–5] або залежності його рівня від певних чинників розвитку товарного сільськогосподарського виробництва [1, с. 81; 6, с. 7–8; 7]. Утім, питання оцінки впливу рентабельності виробництва аграрної продукції на спрямованість і темпи його динаміки в літературі розроблені недостатньо.

Постановка завдання. Завдання нашого дослідження – оцінка впливу тенденцій динаміки рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції за реформний період (1991–2011 рр.) на спрямованість і темпи його динаміки в сільськогосподарських підприємствах України.

Виклад основного матеріалу. Для виконання поставленого завдання виділено чотири якісно відмінні періоди розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах України, характерні ознаки яких подано в табл. 1.

Важливим аспектом аналізу тенденцій динаміки рентабельності виробництва продукції є виявлення впливу таких тенденцій на спрямованість і темпи його динаміки (табл. 2). Водночас характер впливу диференційований за

різних індексів інфляції, що потребує додаткового залучення до аналізу такого показника (табл. 3).

Таблиця 1

Своєрідність розвитку сільськогосподарських підприємств України в рамках окремих періодів*

Період	Характерні ознаки розвитку аграрних підприємств у сфері дії	
	зовнішніх чинників	внутрішніх чинників
1991–1995 рр.	Відмова держави від доведення до товаровиробників директивних планів із виробництва і реалізації продукції; лібералізація ціноутворення; гіперінфляція грошової одиниці; наростання бартерного товарообміну між підприємствами різних галузей	Трансформація колгоспів у колективні сільськогосподарські підприємства; роздержавлення земельного фонду; становлення приватного землеволодіння
1996–2000 рр.	Зародження окремих елементів ринкової інфраструктури; проведення грошової реформи; подолання наслідків знецінення національної грошової одиниці	Проведення паювання майна і земель колективної власності; різні форми реструктуризації колективних сільськогосподарських підприємств; виникнення різних організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств ринкового типу
2001–2005 рр.	Подальший розвиток ринкової інфраструктури; посилення дії грошової реформи в напрямі зниження індексу інфляції; прийняття та реалізація державних програм посиленої для державного бюджету фінансової підтримки аграрної сфери; формування аграрного ринку; фінансове оздоровлення аграрних підприємств і фінансова підтримка їх доходів	Утвердження в менеджменті аграрних підприємств принципів, сумісних із розумінням логіки дії законів ринкової економіки, становлення великих агрохолдингів
2006–2011 рр.	Тенденційний прояв макроекономічних чинників, властивих для попереднього періоду, високі темпи зростання цін на аграрну продукцію в умовах помірних темпів інфляції	Тенденційний прояв мікроекономічних чинників, властивих для попереднього періоду

*Узагальнено автором за даними [4, с. 85–87].

Аналіз табл. 2 і табл. 3 засвідчує, що спрямованість і прискореність зростання (зниження) обсягів виробництва продукції істотно залежать від рівня її прибутковості (збитковості) та індексів інфляції. Найвищі темпи зниження обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах були у 1991–1995 рр., які характеризуються галопуючою інфляцією. Розрахунками встановлено, що за умови збереження такої інтенсивності середньорічних темпів спаду обсягів виробництва сільськогосподарської продукції для дворазового їх зниження потрібно п'ять років.

Таблиця 2

Динаміка рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції й темпи динаміки його обсягів у сільськогосподарських підприємствах України, в середньому за рік

Показник	1991– 2011 рр.	У тому числі			
		1991– 1995 рр.	1996– 2000 рр.	2001– 2005 рр.	2006– 2011 рр.
Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції, %*	19,9	72,5	-17,7	10,1	12,7
у т. ч. продукції рослинництва	50,6	142,9	15,9	25,6	25,9
продукції тваринництва	-5,1	33,2	-44,9	-10,3	-7,1
Темпи приросту (+), зниження (-) обсягів виробництва валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.), %**	-2,3	-13,0	-10,2	4,7	8,9
у т. ч. валової продукції рослинництва	-1,2	-10,5	-7,5	4,0	8,7
валової продукції тваринництва	-4,8	-17,0	-17,5	7,0	9,2

*Розраховано автором за даними джерела [11, с. 54].

**Розраховано автором за даними джерел [2, с. 10; 3, с. 5].

Дещо нижчими порівняно з попереднім періодом, але все ж високими, залишалися темпи спаду виробництва сільськогосподарської продукції за 1996–2000 рр., коли вона була збитковою на тлі помірно невисокої інфляції. Розрахунками встановлено, що за умови збереження середньорічних темпів зниження обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, досягнутих за 1996–2000 рр., для дворазового їх зниження потрібно понад шість років.

Якісно відмінні результати виробництва продукції сільського господарства були досягнуті сільськогосподарськими підприємствами за 2001–2005 рр. і 2006–2011 рр., коли ця продукція стала прибутковою на тлі низької й невисокої інфляції.

За ці періоди проявилася позитивна тенденція до прискорення темпів росту обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах. Розрахунками встановлено, що для дворазового збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах за умови збереження середньорічних темпів їх зростання, досягнутих за 2001–2005 рр. і 2006–2011 рр., потрібно майже вісімнадцять років і трохи більше як десять років відповідно.

Таблиця 3

Динаміка індексу інфляції у сфері споживчих цін і цін виробників промислової продукції в Україні, в середньому за рік

Показник	1991– 2011 рр.	У тому числі			
		1991– 1995 рр.	1996– 2000 рр.	2001– 2005 рр.	2006– 2011 рр.
Індекс інфляції, визначений на основі:					
індексу споживчих цін*	1,926	10,346	1,226	1,072	1,126
індексу цін виробників промислової продукції*	2,021	12,094	1,184	1,100	1,179
індексу цін виробників матеріально-технічних ресурсів для сільського господарства**	2,042	11,609	1,309	1,080	1,181

* Розраховано автором за даними джерела [5].

** Розраховано автором за даними джерел [9, с. 60; 10, с. 58; 11, с. 64; 12].

Водночас відзначимо диференційованість темпів динаміки виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами в розрізі галузей рослинництва і тваринництва. Із табл. 1 видно, що суттєво вищі темпи зниження обсягів виробництва продукції за 1990–2000 рр. були допущені у тваринництві. Це можна пояснити високою збитковістю цієї продукції урахуванням індексу інфляції за цей період. З іншого боку, низький рівень виробництва продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах на кінець 2000 р. і реалізація програм щодо цільової підтримки тваринництва спричинили вищі темпи виробництва цієї продукції за 2001–2011 рр. Розрахунками встановлено, для подвоєння обсягів виробництва продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах за умови збереження середньорічних темпів їх зростання, досягнутих упродовж 2006–2011 рр., потрібно приблизно вісім років.

Висновки. Емпіричне підтвердження теоретичного положення про залежність між рівнем рентабельності виробництва продукції й темпами динаміки його обсягів дає змогу дійти висновку про те, що для нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в товарному укладі необхідно за рахунок аграрної політики створити такі умови для сільськогосподарських товаровиробників, які б забезпечили достатню рентабельність виробництва цієї

продукції. Утім, цей спектр питань потребує поглибленого дослідження і висвітлення в рамках окремої наукової публікації.

Бібліографічний список

1. Амбросомов В. Вплив системних зв'язків на організаційну структуру агроформувань / В. Амбросомов // Економіка України. – 2012. – № 3. – С. 80–89.
2. Валова продукція сільського господарства України (у постійних цінах 2010 р.) за 2011 рік: остаточні дані : стат. бюл. / відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К. : Державний комітет статистики, 2012. – 18 с.
3. Валова продукція сільського господарства України (у постійних цінах 2010 р.) за 1990–2010 роки : стат. бюл. / відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К. : Державний комітет статистики, 2012. – 48 с.
4. Гавука І. Оцінка тенденцій динаміки рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах України / І. Гавука // Аграрна економіка : науковий журнал Львівського національного аграрного університету. – 2013. – Т. 6, № 1–2. – С. 84–88.
5. Індеси споживчих цін та цін виробників промислової продукції в Україні у 1991–2011 рр. // Вісник НБУ. – 2012. – Лютий. – С. 42–43.
6. Месель-Веселяк В. Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації в сільському господарстві / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2010. – № 4. – С. 3–18.
7. Онегіна В. М. Аграрна політика та сталий розвиток агросфери [Електронний ресурс] / В. М. Онегіна // Вісник Харківського НАУ ім. В. В. Докучаєва : економічні науки. – 2011. – № 7. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnau_ekon/2011_7/index.html.
8. Саблук П. Т. Проблемы развития аграрного рынка Украины в контексте взаимодействия со странами СНГ / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2010. – № 12. – С. 3–8.
9. Сільське господарство за 2005 рік : стат. зб. / за ред. Ю. М. Остапчука ; відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К. : Державний комітет статистики України, 2006. – 366 с.
10. Сільське господарство за 2008 рік : стат. зб. / за ред. Ю. М. Остапчука ; відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К. : Державний комітет статистики України, 2009. – 370 с.
11. Сільське господарство за 2011 рік : стат. зб. / за ред. Н.С. Власенко. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 386 с.
12. Ціни, витрати, прибутки агровиробництва та інфраструктура продовольчих ринків / за ред. О.М. Шпичака. – К. : ІАЕ, 2000. – 585 с.

Гавука І. Тенденції динаміки рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції та їх вплив на спрямованість та інтенсивність його розвитку

Проаналізовано вплив тенденцій динаміки рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції на спрямованість та інтенсивність його розвитку в сільськогосподарських підприємствах України за 1991–2011 роки. Результати цього аналізу дали змогу визначити необхідні умови для подальшого динамічного розвитку сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: рентабельність виробництва, сільськогосподарська продукція, спрямованість динаміки, інтенсивність темпів динаміки, сільськогосподарські підприємства України.

Havuka I. Profitability dynamics trends of the agricultural output production and their influence on the direction and intensity of its development

The influence of the agricultural output production profitability on the tendency and intensity of its development in the Ukrainian agricultural enterprises during 1991–2011 has been analyzed. The results of this analysis give the possibility to determine necessary conditions for the further agricultural output dynamic development.

Key words: profitability of production, agricultural production, dynamic tendencies, dynamic pace intensity, Ukrainian agricultural enterprises.

Гавука І. Тенденції динаміки рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції та їх вплив на направленість та інтенсивність його розвитку

Проаналізовано вплив тенденцій динаміки рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції на направленість та інтенсивність його розвитку в сільськогосподарських підприємствах України за 1991–2011 роки. Результати цього аналізу дозволили визначити необхідні умови для подальшого динамічного розвитку сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: рентабельність виробництва, сільськогосподарська продукція, направленість динаміки, інтенсивність темпів динаміки, сільськогосподарські підприємства України.